

İslam Ceza Hukukunda Cezaların Geçmişe Yürürlüğü

BAYRAM DEMİR*

Öz: Artık günümüz ceza hukukunda şu ilkeler kabul edilmektedir: Bunlardan birincisi, ilk defa bir fiili suç sa-
yan hukuk kuralı geçmişe yürümez. İkincisi, daha ağır bir
ceza öngören hukuk kuralı da geçmişe yürürlü değildir.
Buna mukabil, failin lehine olan ceza hukuku kuralı geç-
mişe uygulanır. Özel hükümlere uygulanmasıyla ilgili bazı
rivayetlerde netlik bulunmamakla birlikte İslam ceza hu-
kukunun kaynakları açısından bahsedilen ilkelerin geçer-
lilik arz ettiği genel olarak söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ceza, İslam ceza hukuku, geçmişe
yürürlülük, had, tazir.

* Yrd. Doç. Dr. | Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

Retroactivity of the Penalties in Islamic Criminal Law

BAYRAM DEMİR

Abstract: In the current criminal law it is accepted those principles anymore: Firstly the rule of law that regards an act as crime is not retroactivity. Second, the rule of law that requires more severe penalty is not too. On the contrary, the rule of criminal law that is in favor of perpetrator is retroactivity. Although there is no clarity in some narrations about its applying to special judgments, it can be generally said that mentioned principles are valid in terms of the sources of Islamic criminal law.

Keywords: Penalty, Islamic criminal law, retroactivity, hadd, ta'zeer.

Giriş

Hukuk, toplum halinde yaşayan insanın hayatını düzenleyerek onun toplumun fertleri ve kurumlarıyla uyum içinde yaşamasını sağlar. İçinde yaşadığı toplumda uygulanan hukuk sistemi onun lehine olarak geçmiş, gelecek ve yaşadığı anla ilgili bir takım hakları teminat altına alır. Bu, hukukun fert lehine olan yönlerini oluşturmaktadır. Diğer taraftan Hukuk sisteminin, kendisine aykırı olan davranışları müeyyidelerle engellemesi de onun temel bir özelliğidir. Bu da hukukun onun hayatına müdahalesinin menfi tarafını yansıtır.

Hukukun ferdin hayatına cezai yaptırımlarla müdahalesi yanında, bu yaptırımların hukuk sistemi içinde değişen hükümler açısından nasıl uygulanacağı meselesi yaptırımların muhatabı olan kişiyi çok daha fazla etkileyecektir. İşte cezaların zaman itibarıyla uygulanması problemi İslam ceza hukukunun meselesi olduğu gibi aynı zamanda günümüz ceza hukukunun da temel bir meselesidir.

Konunun İslam ceza hukukundaki yerine temas edilmeden önce genel hatlarıyla giriş mahiyetinde Türk ceza hukukundaki durumu değerlendirilecektir. İkinci olarak ise İslam ceza hukuku açısından konu değerlendirilecektir. Konunun değerlendirilmesinde günümüz hukuk kaynakları yanında klasik fıkıh kaynaklarına müracaat etmeye imkân nispetinde özen gösterilecektir.

1. Günümüz Ceza Hukukundaki Yeri

Bütün toplumsal davranış kurallarında olduğu gibi, kanunlar da yapıldıktan sonra, değişen durumlar karşısında ihtiyaçları karşılamaz duruma gelmekte ve zamanla değiştirilmeleri zorunlu olmaktadır. Bir kanun uygulanmaktayken ikinci bir kanun, daha sonra da bunu takip eden üçüncü bir kanun uygulamaya girebilmektedir. Bir fiil veya olaya bu kanunlardan hangisinin uygulanacağı meselesi, bizi kanunların zaman bakımından uygulanması ilkelerini bulmak zorunda bırakmaktadır. Bu konuda üç ilkedен söz edilebilir:

1) Kanunların hemen uygulanması ilkesi (immediata applicabilita, applicazine immediata), 2) Kanunların geçmişe yürümesi ilkesi (ret-

roattivita), 3) Kanunların ileriye yürümesi ilkesi (ultrattivita)¹.

Hukuk kaynaklarını teşkil eden kanunlar, yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren, ilgili oldukları olaylar hakkında derhal uygulanırlar². Ceza hukukunda failin lehine olan kanunların geçmişe yürürlü olan uygulamalarına karşılık suçlunun durumunu ağırlaştırılan kanunlar geçmişe yürürlü olmazlar. Bu çeşit yazılı kaynakların geçmişe yürürlü olmamaları, suçta ve cezada kanunilik prensibini tamamlayan bir esastır ve bu esasın varlığı halindedir ki, suçta kanunilik prensibi saklı kalabilir³. Böylece ceza hukuku kurallarının zaman bakımından uygulama alanını iki prensip düzenlemektedir:

1) Yeni suç ihdas eden veya failin durumunu ağırlaştırılan ceza hukuku kuralları geçmişe yürürlü değildir. 2) Failin lehine olan kaynaklar geçmişe yürürlüdür⁴.

Günümüz ceza hukukunda geçmişe yürürlükle ilgili bir birinden farklı üç görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre, Ceza kanunlarının geçmişe yürürlü olmamaları kural olarak kabul edilmekte ve bu, suçta kanunilik prensibinin tabii bir gereği, tamamlayıcı bir prensibi sayılmaktadır. İkinci görüşe göre ise, ne olursa olsun yeni ceza kaynağı mutlak olarak geçmişe yürürlü olmalıdır. Nihayet üçüncü ve ortalama bir görüşe göre, ceza kurallarının geçmişe yürürlüğü kural olarak kabul edilmekte, bazılarının ise yürürlü olmaması uygun görülmektedir. Söz konusu düşünüş tarzlarına rağmen yeni bir suç ihdas eden ve failin durumunu ağırlaştırılan ceza kanunlarının geçmişe yürürlü olarak uygulanmamaları bugün artık bir müşterek hukuk prensibi halini almış, Evrensel İnsan Hakları Bildirisinin 11. maddesinde de belirlenen bir hukuk kuralı biçimini kazanmıştır⁵.

Türk ceza kanununun 7. maddesi ceza ve güvenlik tedbirlerinin za-

¹ Tosun, Öztekin, *Suç Hukuku El Kitabı*, İstanbul, 1982, s. 83-84.

² Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İstanbul, 1994, I, 201.

³ Dönmezer-Erman, I, 19, Önder, Ayhan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, 1991, s. 60, Toroslu, Nevzat, *Ceza Hukuku*, Ankara, 1994, s. 16, İçel, Kayıhan -Donay, Süheyl, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, İstanbul, 1993, I, 76. Ayrıca bkz. Demir, Bayram, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi* (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2001, s. 37 vd.

⁴ Dönmezer-Erman, I, 200.

⁵ Dönmezer-Erman, I, 202.

man bakımından uygulanmasını şu şekilde düzenlemektedir:

Madde 7- (1) İşlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. İşlendikten sonra yürürlüğe giren kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz ve hakkında güvenlik tedbiri uygulanamaz. Böyle bir ceza veya güvenlik tedbiri hükmolünmüştü infazı ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkar.

(2) Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise, failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olunur.

(3) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/2 md.) Hapis cezasının ertelenmesi, koşullu salıverilme ve tekerrürle ilgili olanlar hariç; infaz rejimine ilişkin hükümler, derhal uygulanır.

2. Kur'an ve Sünnetteki Yeri

Bu başlık altında Kur'an ve Sünnette zaman itibarıyla cezalandırılmaya delalet eden ayet ve hadisler üzerinde durulacaktır. Bu iki kaynaktan yer alan suçlar ve bunlar için tespit olunmuş cezalar veya yaptırımlar içeren nasların geldiği zaman biriminde nasıl uygulandığıyla ilgili örnekler ise “Özel Hükümlere Uygulanması” başlığı altında ele alınacaktır. Kur'am-ı Kerim'de İsra Süresinin 15. ayetinde “...Biz, elçi göndermedikçe azap edecek değiliz” denilmektedir. Yine Kasas Süresi 59. ayette şöyle buyrulmaktadır: “Rabb'in şehirlerin anasında, onlara ayetlerimizi okuyan bir elçi göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir. Ve biz, halkı zalim olmadan ülkeleri helak edici değiliz”

Bu ayetlerden rahatlıkla, cezalandırmanın ancak Allah (c.c) kullardan yapılmasını istediği ve yapılmasını yasakladığı fiilleri açıklayan ayetlerin gelmesiyle başlayacağı, dolayısıyla gelmesinden önceki zamanda cezalandırmanın olmayacağıdır. Ceza hukuku diliyle ifade olunacak olursa suç ihdas eden ve karşılığında ceza öngören hüküm, geldiği zamandan önceki zamanda yürürlü olmayacaktır.

Fakat İsra Süresinin ilgili ayetinin kapsamının ne olduğu ve cezai sorumluluk açısından hangi tür hükümleri kapsadığı hususunda gerek kelam, gerekse fıkıh usulünde tartışmalar bulunmaktadır.

Bahsedilen tartışmalar genel olarak hüsün ve kubuh meselesinde ele alınmıştır. Hüsün ve kubuh meselesi hem mahiyeti hem de aklın iyilik ve kötülüğü idrak etmedeki yetkisi ve kapasitesi, dolayısıyla iyilik ve kötülük hakkındaki bilgilerin kaynağı açısından inceleme konusu olmuştur⁶. Bu konuda asıl ihtilaf noktası, yapılması övgü ve sevabı gerektiren, terkedilmesi kınama ve cezayı gerektiren neviden hüsün ve kubhun akıl ile mi yoksa din ile mi bilineceği, akli mi yoksa şer'i mi olduğu hususudur. Bu konudaki görüşleri Mutezile, Eş'ariye ve Maturidiye ekolleri olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür. Genelde İmamiyye usulcileri birinci, Şafiler olmak üzere çoğunluk usulcüler ikinci, Hanefi usulcüler ise üçüncü ekole mensupturlar⁷.

Mutezileye nispet edilen görüşe göre hüsün ve kubuh aklidir; peygamberlerin iyi ve kötü davranışları tebliğ etmesine gerek olmadan insanlar zaruri ve nazari yolla bilebildikleri şeylerden sorumludur. Sorumluluktan maksat, Dünyada övgü veya kınamaya ahirette ise sevap veya cezaya müstahak olmaktır⁸.

İtikatta Mutezili, amelde Hanefi kabul edilen Zemahşeri (ö. 538 / 1144) İsra suresinin 15. ayetini “Bizce hikmetin gerektirdiği doğru, onlara peygamber gönderip, delil onları bağlayıcı olmadan azap etmektir”⁹ şeklinde tefsir etmektedir. Aslında Zemahşeri'nin bu görüşüyle Mutezile'nin cezalandırma hususunda akli yeterli gören görüşü bir birine ters düşmektedir. Nitekim kendisine Mutezilenin görüşüne uygun olarak, “sen, azap etmeden önce peygamberlerin gönderilmesini hikmetin bir gereği görüyorsun, oysa insanlar vahiyyle ancak bilinebilecek hususların dışındakilerden peygamber gönderilmese de zaten sorumludurlar” şeklinde muhtemel bir itirazı dile getiren Zemahşeri bunu şöyle cevaplandırmaktadır: Peygamberlerin gönderilmesi akli istidlale (nazar) dikkat çekmek, gaflet uykusundan uyandırmak içindir. Taki, biz gafillerdik, bize bir peygamber gönderseydin de akli delilleri

⁶ Çelebi, İlyas, “Hüsün ve Kubuh”, *DİA*, İstanbul, 1999, IX, 60

⁷ Bardakoğlu, Ali, “Hüsün ve Kubh Konusunda Aklın Rolü ve İmam Maturidi”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Kayseri, 1987, s. 62.

⁸ İci, Abdurrahman b. Ahmed, *el-Mevakıf fi İlmi'l-Kelam*, Beyrut, ts., s. 324, Taftazani, Mesud b. Ömer b. Abdillan, *Şerhu'l-Makasid*, Tah: Abdurrahman Umeyre, Beyrut, ts., IV, 282.

⁹ Zemahşeri Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *el-Keşşaf an Hakaik't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vucub't-Tevil*, b.y.y, 1983, II, 441.

görmeye dikkat çekseydi” dememeleri içindir¹⁰. Zemaşeri'nin bu cevabının ceza verilmeden önce peygamber gönderilmesini hikmetin bir gereği sayan görüşüyle ne kadar uyumlu olduğu ve aynı zamanda Mutezileden kendisine gelecek itirazlara ne kadar cevap olabildiği tartışma götürür bir husustur¹¹.

Eş'ari ekolüne göre, hüsün ve kubuh şer'idir; dini sorumluluk ilahi sem'e yani peygamberlerin gönderilmesine dayanır. Onların bu konuda ileri sürdükleri en önemli delil İsrâ suresinin bahsi geçen 15. ayetidir¹². Sözü edilen ekole göre bu ayet, yükümlülüklerin ancak şeriatın gelmesi ile sabit olacağına ve şeriatı getiren peygamberin gönderilmesinden önce kimsenin bir şeyle sorumlu tutulmayacağına delalet etmektedir¹³. Diğer ifadeyle; “Şeriatın gelmesinden önce hüküm yoktur”¹⁴.

Maturidi ekolü, sorumluluğun şer'i olması noktasında Eş'ari ekolüyle görüş birliği içindedir. Onlara göre, sırf aklın ulaşacağı hüsün ve kubuh ile teklif olmaz, sevap ve günah terettüp etmez. Mükelleflerin sevap ve günaha muhatap olması, ancak Şari'in bildirmesinden, yani peygamberin tebliğinden sonra mümkün olur¹⁵. Ancak, Ebu Mansur el-Maturidi (ö. 333 / 944) ve Irak âlimlerinden birçoğu bu hükümden Allah'a imanı hariç tutmuşlardır. Hatta onlar akil olan çocuğun iman etmesinin üzerine vacip olduğunu da söylemişlerdir. Ebu Hanife'nin de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Fakat peygamberin daveti ulaşmayan kimselerin akılla Allah'ı tanımaktan sorumlu olacakları hususu, bütün Hanefilerce benimsenmiş değildir. Özellikle akil olan çocuğun imanla mesul tutulması nasların zahirine aykırı kabul edilmiştir. Ebu Zeyd (ö. 430 / 1039), Fahrü'l-İslam (ö. 482 / 1089), Serahsi (ö.

¹⁰ Zemaşeri, II, 441.

¹¹ İbnu'l-Münir, Ahmed b. Muhammed, *el-İnsaf fi ma Tedammenebu'l-Keşşaf mine'l-İtizal*, (Keşşaf ile birlikte basılmış), b.y.y, 1983, II, 441.

¹² İci, s. 324, Taftazani, IV, 282-285, Razi, Fahrudin Muhammed b. Umer b. Huseyn, *el-Mabsul fi İlmi'l-Usul*, Beyrut, 1988, I, 29, Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Ali b. Muhammed, *el-İbkam fi Usul'il-Abkam*, Kahire, 1967, I, 86-87.

¹³ Nisaburi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidi, *el-Vasit fi Tefsiri'l-Kur'an'il-Mecid*, Mekke, 1994, s. 100-101.

¹⁴ Amidi, I, 87.

¹⁵ Molla Hüsrev, Muhammed b. Faramuz b. Ali er-Rumi, *Mir'atu'l-Usul fi Şerhi Mirkat-i'l-Vusul*, İstanbul, 1966, s. 571, Büyük Haydar Efendi, *Usulu Fıkıh Dersleri*, İstanbul, 1326, s. 81, 84, Mahmud Esad, *Telbis-i Usul-i Fıkıh*, İzmir, 1313, s. 84-86.

483 / 1090) gibi Hanefi alimleri son görüşü benimsemişlerdir¹⁶.

Kanaatimizce son görüş en isabetli görüştür. İsra suresi 15. ayette de ifade olunduğu üzere Şari'in bir fiile cezanın verilebilmesi için ileri sürdüğü şart, peygamberin gönderilmesidir. Hernekadar mükellefiyet için akıl bir şart ise de, aklın Allah'ın varlığını bilmek yeteneği ile cezai sorumluluk bir birbirinden ayrı tutulmalıdır. Bu ayeti cezai sorumluluk açısından değerlendirmek daha uygun olsa gerektir.

İsra suresi 15. ayetle ilgili olarak buraya kadar söylenenleri şu şekilde değerlendirmek mümkündür: Allah (c.c), peygamber göndermeden azap etmeyeceğini prensip olarak bildirmiştir. Bunda görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Fakat anılan ayetin hangi tür hükümleri kapsadığı konusunda itikadi ve fıkhî ekoller arasında tartışmalar bulunmaktadır. Üç itikadi ekol altında vermeye çalıştığımız görüşlerden Mutezileye göre, ancak vahiyle bilinmesi mümkün şer'i hükümler bu ayetin kapsamına dâhildir. Mutezile bu görüşüyle ayetin kapsamını en dar bir şekilde yorumlamaktadır. Bunların karşısında ise ayetin kapsamını en geniş tutan Eş'ari ekolü olmuştur. Onlara göre, bütün şer'i hükümler bu ayetin kapsamına dâhildir. Maturidi ekolü ise Allah'ın varlığını bilmeyi ayetin kapsamından hariç tutarak bahsi geçen görüşler arasında orta bir yol tutmuştur. Maturidi ve Hanefi olmakla beraber birçok İslam hukukçusu ise cezai sorumluluk açısından Eş'ari mezhebiyle aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

Hüsün ve kubuh konusunda tartışılan sorumluluktan maksadın dünyada övgü ve kınamaya müstehak olmayı da ifade ettiği görülür¹⁷. Bu yönüyle söz konusu tartışmanın ceza hukukunu ilgilendirdiğini söyleyebiliriz. İsra suresi 15. ayette konulan prensibin hangi tür cezaları ilgilendirdiği üzerinde de durmak istiyoruz. Kasas 59'da farklı bir üslupla dile getirilen aynı prensip, dünya hayatına yönelik bir cezalandırmayı konu edinmektedir. Fakat söz konusu prensibin sadece dünya hayatına yönelik bir suç ve ceza siyaseti için geçerli olmadığını bahsi geçenlerin dışında başka ayetlerden anlamaktayız.

Nitekim Mülk suresi 8. ve 9. ayetlerde: “Neredeyse cehennem öf-

¹⁶ Molla Hüsrev, s. 571-574, Büyük Haydar Efendi, s. 87-88.

¹⁷ İci, s. 324, Taftazani, IV, 282.

kesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: Size, (bu azap ile) korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi? Diye sorarlar. Onlar şöyle cevap verirler: Evet, doğrusu bize, (bu azap ile) korkutan bir peygamber gelmişti; fakat biz (onu) yalan saymış ve: Allah'ın bir şey gönderdiği yok; siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz! demiştik” .

İsra 15. ayet bir taraftan Allah'ın cezalandırmadan önce peygamber göndermeyi taahhüt etmesini ifade ettiği kadar mükellefler açısından ise bir hakkı ifade etmektedir. Bu hak, hangi fiillerin suç sayılıp karşılığında ceza verileceğini mükelleflerin önceden bilmeleridir. Şu ayet-i kerimeden sözü edilen hususu anlamak mümkündür: “Müjdeleyici ve uyarıcı Rasuller gönderdik ki; Bu Rasullerden sonra insanların Allah'a karşı ileri sürecekleri bir delilleri olmasın...”¹⁸. Şu hadis-i şerif ise, ayette bahsi geçen muhtemel itiraza Allah Teala'nın önem verdiği delalet etmektedir: “.....Allah'tan daha çok kendisine mazeret beyan edilmesini seven kimse yoktur; Bundan dolayı Rasul gönderdi, kitap indirdi”¹⁹.

Konuyla ilgili olarak yukardaki ayetlere ilaveten Taha suresinin şu ayetini de vermeyi uygun görüyoruz: “Şayet onları, ondan önce bir azap ile helak etseydik; Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de böyle alçak ve rezil olmadan önce senin ayetlerine uysaydık, derlerdi”²⁰. Bu ayette, Şari'in emir ve yasakları bildirilmeden, yapılacak cezalandırmaya karşı insanların ileri sürecekleri mazeret şeklini daha ayrıntılı bir şekilde görmek mümkündür. Kur'an ayetlerinde de ifade edildiği üzere Allah, istediğini yapar²¹ ve yaptığından sorumlu tutulamaz²². Ebussuud'un (ö. 951 / 1544) da vurguladığı gibi aslında hiç kimsenin Allah'a karşı delil ileri sürme hakkının olduğu düşünülemez. Bununla beraber insanların itirazlarına Nisa süresi 165. ayette “hüccet” denilmesi ile onların mazeretlerinin Allah Teala katında reddedilmez kesin bir delil olarak değer-

¹⁸ Nisa 4 / 165.

¹⁹ Müslim, Ebu' l-Huseyn Müslim b. Haccac, *el-Camiu's-Sabib*, İstanbul, 1992, Tevbe, 35. Farklı bir rivayeti için bkz. Buhari, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail , *el-Camiu's-Sabib*, İstanbul, 1992, Tevhid, 20.

²⁰ Taha 20 / 134.

²¹ Hac 22 / 14.

²² Enbiya 21 / 23.

lendirildiğine dikkat çekilmiştir. Söz konusu mazeretin kabulü Allah'ın kullarına olan kerem ve rahmetinin gereğidir. Bütün bunlardan dolayı da Allah (c.c); “Biz, elçi göndermedikçe azap edecek değiliz”²³, buyurmuştur²⁴.

Aslında Sünnet'te, hernekadar bütün suç ve cezalarla ilgili genel bir hüküm şeklinde olmasa da, cezalandırmadan önce bir fiilin suç olduğunun ve karşılığında hangi cezaların verileceğini gösteren örnek bir uygulamaya rastlamaktayız. Nitekim Rasulullah (s.a.v) kadınlara benzemenin bir suç olduğuna dair hukuk normunu vazederken söylediği şu söz konumuz açısından oldukça önemlidir: “Eğer bu yasaklama hükmünü sana daha önce iletmiş olsaydım, sana hak ettiğin cezayı verirdim. Yanımdan kalk, Allah'a tövbe et. Ancak sana bu söylenenden sonra suçu işlersen, seni fena şekilde döver, ibret olsun diye başını tıraş ettirir, aile fertlerinden ayırıp sürgün eder ve (bu durumunu vesile ederek kazandıklarını da) Medine gençlerine helal kılarım”²⁵.

Hernekadar özel hükümleri bildiren naslarda ayrıca yer almış olsa da peygamber gönderilmeden cezanın verilmeyeceğini bildiren ayetler aynı zamanda geçmişe yürürlük yasağını da ifade etmektedir. Zira cezalandırmanın peygamberin gelmesine bağlanması, öncesine yürürlü olmaması demektir. Ayrıca Allah Rasulü (s.a.v) de Allah'ın (c.c) peygamber ve kitap göndermesinin insanların cezalandırmaya dayanak teşkil eden şeyi bilmeyi isteme yönündeki mazerete dayandığını belirtmiştir. Kendisi de bahsedilen örnekte olduğu gibi daha önce suç olduğunu belirtmediği fakat o fiilin işlenmesi üzerine belirttiği bir fiilden dolayı ceza uygulanmamış, belirttikten sonra aynı fiil işlenirse cezalandırılacağı belirtilmiştir.

3. Fıkıh Usulü Açısından

Sonraki bir hükmün öncekini kaldırması fıkıh usulünde nesh konusu içinde yer almaktadır²⁶. Nesh, hükme dahil olan bütün fertleri

²³ İsra 17 / 15.

²⁴ Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed, *İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kur'an'i'l-Kerim*, Beyrut, 1990, II, 256.

²⁵ İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *es-Sünen*, İstanbul, 1992, Hudud, 38.

²⁶ Zeydan, Abdulkarim, *el-Veciz fi Usulu'l-Fıkıh*, Beyrut, 2012, s. 306.

ilgilendiriyorsa külli, bazı fertleri ilgilendiriyorsa cüz'î olur²⁷. Hükümün kapsamına giren fertler açısından yapılan sınırlamalar usulcülerin farklı değerlendirmelerine göre nesh veya tahsis olarak değerlendirilebilir²⁸. Diğer taraftan has lafız kapsamında yer alan takyid sebebiyle de yine suç oluşturan fiilin kapsamıyla ilgili sınırlamalar olabilir²⁹. Burada bahsedilen hususlar suç oluşturan fiile ve onun cezasına elbette tesir edecektir. Fakat bu tesirin zaman dikkate alınarak nasıl uygulamaya geçirileceği ilgili konularda çözümlenmemektedir. Kanaatimizce fıkıh usulü açısından cezaların zaman itibarıyla uygulanmasıyla irtibat kuru-labilecek delil istishab delilidir.

İstishab, bünyesinde bir birini tamamlayan fakat bir birinden farklı yönleri de bulunan bir takım alt prensipleri bulundurur. Söz konusu delile göre “eşyada asıl olan mübahlıktır”³⁰. “Şeriat gelmeden önce fiiller ibaha üzeredir”³¹. “Şeriat gelmeden önce akıl sahipleri için bir hüküm yoktur”³². Bütün bunların ifade ettiği anlama göre, kişinin bütün fiillerinde hür olması ve onun fiillerinin suç kabul edilmemesi esastır; bir fiilin suç olması onunla ilgili delilin bulunmasına bağlıdır³³.

İstishab çeşitlerinden birisi de "beraat-i zimmet asıldır"³⁴ şeklinde ifade olunanıdır. Bunun dayanağı ise insanların doğarken suçsuz doğ-malarıdır³⁵. Bu istishab nevinden maksat; bir delil bulunmadıkça mü-kellefin şer'i tekliften beri olması³⁶ yani, işlediği fiilin suç sayılarak karşılığında bir cezanın olmamasıdır³⁷.

²⁷ Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, İstanbul, 2010, s.261.

²⁸ Zeydan, s. 245.

²⁹ Has lafız ve takyidi için bkz. Şaban, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları* (Usûlü'l Fıkıh) tercüme: İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 2011, s. 316-326.

³⁰ Zeydan, s. 213-216.

³¹ Gazali, Ebu Hamid Muhammed b.Muhammed, *el-Mustasfa min İlmi'l-Usul*, Beyrut,1326, I, 40.

³² Amidi, I, 91.

³³ Bkz. Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl, *Usulu's-Serahsi*, b.y.y, ts, II, 224, Ebu Zehra, Muhammed, *Usulu'l-Fıkıh*, Beyazıt-İstanbul, tsz., s. 305.

³⁴ Mecelle md. 8. Bu kaideyi İbn Nüceym, “Asıl olan, beraet-i zimmettir” şeklinde ifade etmiştir. İbn Nüceym, Zeynü'l - Abidin b. İbrahim, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Beyrut, 1993, s. 59.

³⁵ Ali Haydar, *Dürerü'l-Hukkam Şerbu Mecelleti'l-Abkam*, trc. Fehmi el-Hüseyni, Beyrut, 1991, I, 22, Baktır, Mustafa, *İslam Hukukunda Külli Kaideler*, (Basılmamış), Erzurum, 1997, s. 112.

³⁶ Ebu Zehra, *Usul*, s. 297.

³⁷ Hamevi, Ahmed b. Muhammed, *Gamzu Uyuni'l-Besair*, Beyrut, 1985, I, 223.

Görüldüğü üzere istishab deliline göre, bir kimsenin suçlu sayılması ve işlemiş olduğu fiile suç denilebilmesi için o fiilin suç olduğunu gösteren bir hükmün varlığı şart koşulmaktadır. Aksi durumda kişinin fiili suç olarak nitelendirilemez ve kişi suçlu sayılamaz. Mantıken buradan çıkan sonuca göre, bir fiili suç sayan hükümden önceki zamanda söz konusu hükmün belirlediği bir suç yoktur. Öyleyse o zaman biriminde o fiil suç olmadığına göre, o fiili işleyenler de suçlu değildir ve onlara bir ceza verilemez. Böylece buradan, geçmişe yönelik bir cezalandırmanın olmaması sonucuna varmak mümkündür.

4. Özel Hükümlerde Uygulanması

Buraya kadar daha çok bir ilke olarak İslam ceza hukukundaki yerini belirlemeye çalıştığımız cezaların geçmişe yürürlüğü meselesini, nasların nüzul ve vürudları ile bunların tatbikata geçirilmesi noktasından tespit etmeye çalışacağız.

Kitap ve Sünnet’le belirlenmiş suç ve cezalar, içki içme suçunun cezası hakkındaki tartışmalar bir tarafa bırakılırsa, esas itibarıyla Rasulullah (s.a.v) zamanında tespit olunmuşlardır. Sonraki dönemlerde bu suç ve cezaların arttırılmaları veya azaltılmaları söz konusu değildir. Kanunun geçmişe uygulanmazlığı ilkesinin bahsi geçen suç ve cezalarındaki esas önemi, sonraki dönemlerde takib edilecek suç ve ceza siyasetine örnek teşkil edebilir olmasıdır. Bu örnekler içinde yer alan şarap içme, hırs ve kazf haddi gerektiren suçlar kapsamında değerlendirilmektedir. Bunlarda hem suç hem de ceza naslar tarafından tespit edilmiştir. Cezanın miktarını belirleme işi hâkime bırakılmamıştır. Zihar ve Lian karşılığında söz konusu olan yaptırımlar, keffaret olarak isimlendirilmiş olsalar da naslar tarafından belirlenmiş olması noktasından hadlere benzemektedirler³⁸.

Diğer taraftan ilkenin tazir suç ve cezalarındaki tatbikatı, pratik açısından daha fazla üzerinde durulması gereken bir konudur. Günümüz açısından yukarıda belirtilen fiillerle ilgili olarak geçmişe yürürlük açısından yeni bir uygulama söz konusu olmayacaktır. Fakat daha canlı ve günümüzdeki yeni düzenlemeler açısından önemli olan tazirle

³⁸ Geniş değerlendirme için bkz. Demir, s. 6-11.

ilgili olan kısım olacaktır. Bu sebeple tazir konusu ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

Aşağıdaki örnekler tespit edebildiklerimiz olmakla beraber sadece bunlardan ibarettir iddiasında değiliz.

a. Şarap İçme

Şarabın haram kılınmasıyla ilgili aşağıdaki rivayet suç teşkil eden bir fiilin suç olduğunun önceden bildirilmesi yönündeki tatbikatı göstermesi açısından oldukça önemlidir:

“...Enes dedi ki: Ben o gün Ebu Talha'nın evinde içki içmekte olan bir topluluğa sakilik yapıyordum. Şarabın haram kılındığına (delalet eden ayet) nazil oldu. Rasulullah (s.a.v) duyuru yapılmasını emretti. Duyuru yapılırken Ebu Talha bana, çık bak bu ses neyin nesidir ? dedi. Enes dedi ki: Ben çıktım sonra dönüp: O duyuru yapan, dikkat (dikkat duyduk duymadık demeyin) “Şarap haram kılınmıştır” diyor, dedim. Bunun üzerine Ebu Talha bana: Haydi git o şarabı dök! dedi. Enes dedi ki: (Şarabın haram kılındığını ilan eden bu duyuru üzerine) Medine sokaklarında (su gibi şarab) aktı.

Enes dedi ki: O zaman Medineliler'in şarabı “fadih” idi. Bu sırada halktan bazı kimseler: (Uhud günü mücahidlerden) bir topluluk, karınlarında şarab olduğu halde öldürüldüler (bunlar ne olacak) ? dediler.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Allah (c.c) şu ayetleri indirdi³⁹: “İnanıp iyi işler yapanlara sakındıkları, iman ettikleri, ameli salih işledikleri, sonra (da), yine sakındıkları, iman ettikleri, sonra sakınıp ih sanda buldukları takdirde tattıklarında bir günah yoktur. Allah muhsinleri sever”⁴⁰.

Söz konusu ayetin mealini sebebi nüzuluyla bağlantılı olarak şu şekilde verebiliriz: “İnanıp iyi işler yapanlara (şarabın haram kılınmasından önceki mevcut hükümlere uyarak suç işlemekten) sakındıkları, (ve o hükümlere) iman ettikleri, (o hükümlerin gereğini yerine getirmekten ibaret olan) ameli salih işledikleri, (şarabın haram kılınmasın-

³⁹ Buhari, Tefsir, Maide, 11.

⁴⁰ Maide 5 / 93. Ayetin tefsiri için bkz. Firuzabadi, II, 344-345, Beyzavi, II, 344-345, Nesefi, II, 344-345, Hazin, Ebu'l-Hasen Alauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Lübabu't-Te'vil fi Meani't-Tenzil*, İstanbul, 1984, II, 344-345, Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, b.y.y, 1979, III, 1804.

dan önce olduğu gibi) sonra (da), yine (hali hazırdaki yasaklardan) sakındıkları, iman ettikleri, sonra (gelecekte de) sakınıp ihmanda buldukları takdirde (haram kılınmasından önce) tattıklarında bir günah yoktur. Allah muhsinleri sever”.

Aslında, şarabı haram kılan ayetten önceki kimselerin durumlarıyla ilgili olarak yöneltilen soruya Allah (c.c), sadece onların söz konusu hükümden önce bu fiili işlediklerini buyurarak cevap verebilirdi. Fakat Allah (c.c), burada suçun bir unsurunun da, var olan bir hükme muhalefet olduğunu, günümüz ceza hukuku tabiri ile hukuka aykırılık olduğunu, bir hüküm yoksa muhalefetin de olamayacağını vurgulamıştır ki, bu, kanunilik ilkesinin ve onun bir sonucu olan geçmişe yürürlük ilkelerinin temellerinden birisini oluşturur. Mezkûr ayette, suçun bir unsuru olan hukuka aykırılığın vurgulandığını şu şekilde açıklayabiliriz; Hükümlerin tatbikinde ve fertlerin onlara uymasında geçmiş, hali hazır ve gelecek olmak üzere üç zamandan bahsedilebilir. Aynı konuyla ilgili bir hukuk kuralı bu üç zamanda, içeriği ve suç olup olmama açısından farklı olabilir. Fakat her halü karda kişi açısından yasak bir hükme muhalefetten sakınmanın olabilmesi; fiil açısından da, o fiilin hukuka aykırı olabilmesi için, suç teşkil eden bir hukuk kuralı olması gerekir. Böyle bir hukuk kuralı yoksa ve mevcut kanunlara muhalefetten sakınma varsa, orada bir suç yoktur. Ayrıca haram kılan ayet gelmeden önce şarab içenlerin durumlarının sorulması üzerine bir cevap olarak gelmesine rağmen, içmek tabirinin kullanılmayıp, “tatmak” denilmesi, içki içmek fiilini de içine alan bütün faydalanmalara ayetin şamil olduğunu göstermektedir⁴¹.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, Enes (r.a)’dan şarabın haram kılınmasıyla ilgili yapılan yukarıdaki rivayet cezalandırmaya tabi tutulmadan önce bir fiilin yasaklandığının duyurulması diğer ifadeyle kanunilik ilkesinin tatbik edilmesi yönünde oldukça önemli bir tatbikatı göstermektedir.

Ayet-i kerime ise, geçmişe yürürlü bir cezalandırma olmayacağını, ifade ettiği gibi, sebab-i nüzulle beraber düşünülürse, cezaen sorumlu-

⁴¹ Benzer değerlendirmeler için bkz. Kurtubi, Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Cami li Abkamil-Kur'an*, Beyrut, 1993, V, 189-191.

luk için ceza hukukunda geçerli bir kaynakta fiilin suç olarak belirtilmesinin yeterli olmadığını onun neşir ve ilan edilmesi gerektiğini de ifade etmektedir. Tebliğ tam olarak gerçekleşmemişse, insanların o hükmü bilme imkanları sağlanmamışsa, insanlar o hükmü bilmemede mazurdurlar. Dolayısıyla cezalandırılmazlar⁴².

b. Zıhar

Günümüz ceza hukukunda ceza kuralının geçmişe yürürlüğünü düzenleyen iki ilke olduğunu görmüştük. Bu ilkelere göre, yeni suç ihdas eden veya failin durumunu ağırlaştırıcı ceza hukuku kuralları geçmişe yürürlüğe değildir. Mezkûr misalin adı geçen ilke için delil teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Ceza kuralının geçmişe yürürlüğünü düzenleyen ikinci ilkeye göre, failin lehine olan kaynaklar geçmişe yürürlüktedir. Zıharla ilgili ayetlerin nüzulüne sebep olan hadiseye bu ayetlerin tatbikinde sözü edilen ilkeyi görmek mümkündür. Fakat burada öncelikle belirtilmelidir ki, keffaretler bazı müelliflerce, Şari tarafından belirlenmiş olması ve Allah hakkı olması açısından hadlerle aynı kategoride değerlendirmişlerse de aralarında farklar bulunmaktadır. Keffaretlere kaza yolu ile değil fetva yoluyla hükmolunur. Aynı zamanda yerine getirilmesi ferdin kendisine bırakılmıştır⁴³. Bu özelliklerinden dolayı onlara, ceza hukukunun konusu olan cezalar ile aynı tasnif içerisinde yer verilemeyeceği kanaatindeyiz. Fakat, bir yer belirlemek gerekirse, ibadet ve ceza arasında bir konumlarının olduğu söylenebilir⁴⁴. Bununla birlikte işlenen bir fiil karşılığında belirlenmiş bir müyyide içermeleri ve müyyideyi tespitinde bir metodu yansıtmaları açısından burada zıhara yer verilmiştir.

İslam'dan önce⁴⁵ ve İslam'ın ilk devirlerinde⁴⁶ zıhar⁴⁷ boşanma şe-

⁴² Pezdevi, Ebu' l-Hasan Ali b. Muhammed b. Hüseyin b. Abdülkerim Fahu' l-İslam Ebu' l-Usr, *Usulu Pezdevi*, Kahire, 1992, IV, 349.

⁴³ Serahsi, II, 295, Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, Ankara, 1955, I, 184.

⁴⁴ Behnesi, Ahmed Fethi, *Mevsuatü'l-Cinaiyyetü fî'l-Fıkbi'l-İslami*, Beyrut, ts., s. 117.

⁴⁵ İbn Kesir, İsmail, *Tefsiru Kur'anil-Azim*, İstanbul, 1992, VIII, 63, Kurtubi, XVII, 176.

⁴⁶ Udeh, Abdulkadir, *et-Teşriü'l-Cinaiyyi'l-İslami*, Beyrut, 1993, I, 269.

⁴⁷ Zıhar: Kocanın, hanımını veya onun şayi bir cüzünü veya onun tamamını ifade eden bir cüzünü, süt emme veya sıhriyyet yoluyla da olsa ebediyen kendisiyle evlenmesi

killerinden birisiydi⁴⁸. Bu durum, Evs b. Samit'in, karısı Havle ile zıharda bulunmasına kadar devam etti. Aralarında geçen bir münakaşa yüzünden Evs b. Samit karısı Havle'ye zıharda bulundu. Havle'de durumu Rasulullah (s.a.v)'e intikal ettirdi. Bir taraftan da kocasının kötü ahlaki dolayısıyla neler çektiğini şikayet ediyordu; Rasulullah (s.a.v) de "Ey, Huveyle, amcanın oğlu çok yaşlıdır; onun hakkında Allah'tan sakın diyordu". Derken, Havle henüz oradan ayrılmadan şu ayetler nazil oldu: "Allah işitti o kadının dediğini ki, kocası hakkında seninle mücadele ediyor ve Allah'a şikâyet ediyordu. Allah da konuşmanızı dinliyordu; Çünkü Allah işitir, görür"⁴⁹. Sizden kadınlara zıhar yapanlar bilmelidirler ki o kadınlar, onların anaları değildir. Anaları, kendilerini doğuranlardan başkası değildir. Onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak ki, Allah, çok affedici ve bağışlayıcıdır⁵⁰. Kadınlara zıharda bulunup, sonra söylediklerinden dönenlerin, bir biriyle temas etmezden önce, bir köle azat etmeleri lazımdır. İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah, ne yaparsanız hakkıyla haberdardır⁵¹. Fakat kim buna imkân bulamazsa, yine bir biriyle temastan önce, fasılasız iki ay oruç tutsun, buna da güç yetiremezse altmış yoksulu doyursun. İşte bunlar, Allah ve Rasulüne iman edesiniz diyedir . Bu hükümler Allah'ın tayin ettiği hadlerdir. Kafirler için ise elem verici azap vardır"⁵².

Müteakiben Rasulullah (s.a.v), Evs b. Samit'in bir köle azat etmesini söylemiş, hanımı ise, Ya Rasulallah, onun köle azat edecek şeyi yoktur, demiştir. Bunun üzerin arka arkaya iki ay oruç tutsun buyurdu. Havle Ya Rasulallah, o, çok yaşlıdır; oruç tutamaz, diye cevap verdi. Bu sefer Nebi (s.a.v) altmış fakiri yedirmesini söyledi. Havle kocasının buna da gücünün yetmeyeceğini söylemesi üzerine bir miktar Rasulullah (s.a.v) yardımında bulunmuş, bir miktar da Havle kocasına yardımında bulunmaya söz vermiştir⁵³.

yasak birisinin bakılması helal olmayan bir uzvuna benzetmesidir (İbnu'l-Hümam, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvahid, *Fetbu'l-Kadir*, Beyrut, ts, IV, 245).

⁴⁸ Hazin, VI, 194.

⁴⁹ Mücadele 58 / 1.

⁵⁰ Mücadele 58 / 2.

⁵¹ Mücadele 58 / 3.

⁵² Mücadele 58 / 4.

⁵³ Bkz. Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistani, *es-Sünen*, İstanbul, 1992,

Abdulkadir Udeh, zıharla ilgili ayetleri, yeni suç ihdas eden veya failin durumunu ağırlaştırıcı ceza hukuku kurallarının geçmişe yürürlü olmaması prensibinin bir istisnası kabul etmektedir. Ona göre, zıhar hakkında inen bu ayetlerle, Allah (c.c), Arapların karılarını boşadıkları “ez-Zıhar” kelimesinin münker ve zûr bir söz olduğunu haber vermiştir. Münker söz ise, hakikatı bilinmeyen sözdür. Zûr, yalan demektir. Yani Allah (c.c), zıharı yalan söz olarak nitelemiştir. Zira onlar, bu kelimeyle karılarını anaları gibi yapıyorlardı. Oysa karıları, ne anaları ne de mahremleri gibi olamazdı. Çünkü mahremler, zıharda bulunana sürekli haram olan kimselerdir⁵⁴. İşte böylece Allah (c.c) zıharı yasaklayıp, ona cezai bir yaptırım koymuştur. Zıharı hukuki bir işlem olmaktan çıkarıp suç haline getirmiş, hükmünü de serbestlikten, cezaya tabi hareketler arasına koymuştur⁵⁵.

Zıharla ilgili Udeh’in fikrine katılmak mümkün değildir. Burada failin aleyhine olan değil de lehine olan ceza kuralının geçmişe uygulanması bulunmaktadır. Gerçekten, köle azat etmek veya arka arkaya iki ay oruç tutmak yahut da altmış fakiri yedirmek şeklindeki zıhar keffaretini getiren hüküm, kendisinden öncekine göre bir hafifletmedir. Önceki hüküm, hiçbir çıkış yolu olmayan müebbed bir haram kıldır. Bu hem erkek hem de kadın açısından sert bir hükümdür; onları ebedi olarak evlilik hayatından mahrum etmektedir. Oysa, zıhar keffaretiyle hüküm hafifletilmiş, tarafların bir birine helal olmaları için bir çıkış yolu ortaya konmuştur⁵⁶.

c. *Lian*

Failin lehine olan ceza hukuku kaynaklarının geçmişe yürürlü olmasına diğer bir misal olarak lianla ilgili ayetlerin nüzulüne sebep olan hadiseye bu ayetlerin tatbiki verilebilir⁵⁷. Lian, erkeğin, karısını

Talak, 17, İbn Mace, Talak, 25, Ahmed b. Hanbel, *el-Müsmed*, İstanbul, 1992, VI, 410-411.

⁵⁴ Oysa, mahremlerin dışındakilerin zıhar yoluyla haramlığı geçicidir. Sonradan ortaya çıkan bir durumdur ve zıhar keffaretiyle ortadan kalkar.

⁵⁵ Udeh, I, 270.

⁵⁶ Ebu Zehra, Cerime, s. 289-290, Avva, Muhammed Selim, *Fi Usuli'n-Nizami'l-Cinaiyyi'l-İslami*, Kahire, 1983, s. 65.

⁵⁷ Avva, s. 62, Haseneyn, İzzet, *en-Nazariyyetü'l-Ammetü li'l-Cerimeti beyne's-Şeriatı ve'l-Kanun*, Riyad, 1984, s. 70. Liana burada yer verilmesinin sebebi, had suçu olan “kazP” ile olan alakasından dolayıdır.

zina yapmakla suçlaması, bunu da dört şahit ile ispat edememesi durumunda karı kocanın hâkim önünde hususi şekilde ve karşılıklı olarak yeminleşmeleridir⁵⁸.

Lianla ilgili ayetler sahabeden Hilal b. Ümeyye'nin hanımına zina isnadında bulunması, Rasulullah (s.a.v) de ondan dört şahit getirmesini istemesi, aksi takdirde kendisine hadd-i kazfı uygulayacağını söylemesi üzerine gelmiştir. Hadise ayrıntılarıyla şöyle cereyan etmiştir:

Hilal b. Ümeyye, Rasulullah (s.a.v)'in huzurunda, hanımının Şerik b. Sehma ile zina yaptığını söyledi. Rasulullah (s.a.v): “Ya delil getirirsin ya da sırtına had tatbik edilir”, dedi. Hilal: “Ey Allah'ın Rasulü! Birimiz, hanımı üzerinde bir adam görse, koşup delil mi arayacak?” dedi. Rasulullah (s.a.v), önceki sözünü tekrar ediyordu: Ya delil getirirsin ya da sırtına had uygulanır”. Bunun üzerine Hilal: “Seni hak üzerine gönderen Zat'a kalem olsun doğruyu söylüyorum. Mutlaka Allah sırtımı hadden kurtaracak bir vahiy gönderecektir” dedi. Cibril (a.s) indi ve şu vahyi getirdi: “Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlar(a gelince) : onlardan her birinin şahitliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna Allah'ı dört defa şahit tutmasıyla olur⁵⁹. Beşincisinde, eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendisi üzerine olmasını diler⁶⁰. Kadının da dört defa Allah'a yemin edip kocasının, mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi, cezayı kendisinden kaldırır⁶¹. Beşinci defada: Eğer kocası doğrulardan ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler⁶².”

Rasulullah (s.a.v), oradan ayrıldı. Onlara adam gönderdi. Hilal geldi (lanet okuyarak) şهادette bulundu. Rasulullah (s.a.v): “Allah biliyor ki, ikinizden biriniz yalancısınız, tövbekâr olanınız var mı?” dedi. Sonra kadın kalktı, o da şهادette bulundu. Kadın beşinci şهادette iken kadını durdurdular ve “Beşinci şهادet, şiddetli azap gerektirir” dediler. İbn Abbas der ki: Bunun üzerine kadın durakladı ve sükût etti.

⁵⁸ Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul ,1991, I, 322, Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 1995, s. 431.

⁵⁹ Nur 24 / 6.

⁶⁰ Nur 24 / 7.

⁶¹ Nur 24 / 8.

⁶² Nur 24 / 9. İlgili hadiste ayetlerin tamamının metni geçmemektedir. Fakat buraya kadar Cibril (a.s)'in konuyla ilgili olarak bu ayetleri indirdiği geçmektedir.

Öyle ki, yeminden döneceğini sandık. Sonra: “Hayır, vallahi kavmimi (bugüne kadar rezil etmedim) bugünden sonra da rezil etmeyeceğim” dedi ve yeminini tamamladı. Rasulullah (s.a.v): “İyi bakın, eğer bu kadın gözleri sürmeli, kabalığı iri, bacakları kalın bir çocuk doğursa bilin ki bu çocuk Şerik b. Sehma'nındır” buyurdu. Gerçekten de bu evsafa bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) şöyle dediler: “Eğer, Allah'ın kitabında kadının yemini ile haddin düşeceğine dair hüküm gelmemiş olsaydı, onun benden göreceği vardı”⁶³.

Lianla ilgili ayetlerin Uveymir el-Aclani ve zina isnadında bulunduğu hanımı hakkında indiği de rivayet edilmiştir⁶⁴. Ancak Müslim'in rivayetinde Hilal b. Ümeyye'nin İslam'da lianlaşan ilk erkek olduğu kaydı bulunmaktadır⁶⁵.

Görüldüğü üzere burada da lianla ilgili ceza hukuku kuralı, kendisini tespit eden ayetlerin inmesinden önceki olaya tatbik edilmiştir. Ancak, anılan geçmişe yürürlük, failin lehine olan ceza kuralının geçmişe yürürlüğüdür⁶⁶. Zira, lianlaşmayı gerektiren nas olmasaydı, zina isnadında bulunma suçundan dolayı kocanın çarptırılacağı ceza seksen sopa olacaktı⁶⁷. Lianlaşma ayetlerinin inmesi ile koca, sırtına seksen sopa had cezası uygulanmasından kurtulmuştur. Kazf suçu kapsamından ayette ifade edilen şartlarla hariç tutulan koca için daha hafif olan lianlaşma müeyyidesi getirilmiştir.

d. Hırabe

Kamu düzeninin, emniyet ve asayişin sağlanması, kişilerin mal ve canlarının, seyahat özgürlüklerinin korunması İslam'ın temel amaçları arasında yer aldığından eşkıyalık suçu dinen büyük günahlar, hukuken de büyük suçlar arasında sayılmış, bu suç ve uygulanacak cezai müeyyideler konusunda Kur'an ve Sünnet'te özel hüküm ve açıklamalar yer almıştır. Kur'an' da bu hususta: “Allah ve Rasulüne karşı savaşılanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası: (Ya) öldürül-

⁶³ Buhari, Tefsir, Nur, 3, Şehadat, 21. Konuyla ilgili farklı rivayetler için bkz. Buhari, Talak, 28, Ebu Davud, Talak, 27, Ahmed b. Hanbel, I, 273, III, 142.

⁶⁴ Ebu Davud, Talak, 27.

⁶⁵ Müslim, Lian, 11.

⁶⁶ Ebu Zehra, Cerime, s. 290, Avva, s. 64.

⁶⁷ Bkz. Nur 24 / 5.

meleri ya asılmaları ya ellerinin ve ayaklarının çapraz kesilmesi ya da buldukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Ahirette ise onlara büyük azap vardır⁶⁸, hükmü yer alır⁶⁹.

Hırabe ayeti olarak da ifade edilen bu ayetin iniş sebepleri hakkında ihtilaf edilmiştir. İbn Cerir et-Taberi'nin (ö. 310 / 922) bu konudaki rivayetleri dört grupta incelediği görülmektedir:

a. Rasulallah (s.a.v) ile aralarında bir anlaşma olup da onu bozup, yer yüzünde bozgunculuk yapan ehl-i kitaptan bir topluluk hakkında nazil olmuştur. Allah (c.c), Nebi (s.a.v) olayla ilgili hükmü bildirmiştir.

b. Müşrik bir topluluk hakkında inmiştir.

c. Ureyne ve Ukl'dan bir topluluk hakkında inmiştir. Bunlar irtidat etmiş, Allah ve Rasulüne karşı savaşmışlardır.

d. Haklarında hırabe ayetlerinin indiği kimseler, içlerinde Beni Süleym ve Ureyne'den insanların bulunduğu bir topluluktur⁷⁰.

Çoğunluğa göre, ayet Ureyneliler hakkında inmiştir⁷¹. Taberi'nin tercih ettiği görüş de budur⁷². Lafzı Müslim'e ait olan rivayete göre olay şöyle cereyan etmiştir: Ureyne'den bir takım insanlar Rasulallah'a, Medine'ye geldiler. Medine'nin havası onları hasta etti. Rasulallah (s.a.v) onlara: "İsterseniz, sadaka develerine gidiniz; sütlerinden ve bevlerinden içiniz", dedi. Onlar da bunu yaptılar. Sıhhatlerine kavuşunca çobanlara baskın yapıp öldürdüler. İslamdan döndüler. Rasulallah (s.a.v)'in develerini önlerine katıp götürdüler. Bu Rasulallah (s.a.v)'e ulaşınca, arkalarından adam gönderip onları getirtti. El ve ayaklarını kesti. Gözlerin oydurdu. Ölünceye kadar onları Harre denilen yerde bıraktı⁷³.

Hırabe ayetinin nüzul sebebi olarak verilen Ureynelilerle ilgili hadisler tamamen birbirini tutmamaktadır. Yukarıdaki rivayette olduğu

⁶⁸ Maide 5 / 33.

⁶⁹ Bardakoğlu, Ali, "Eşkıya", *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 463.

⁷⁰ Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camilu'l-Beyan an Tevili'l-Kur'an*, Beyrut, 1995, IV, 279-284.

⁷¹ Kurtubi, VI, 97.

⁷² Taberi, IV, 284.

⁷³ Müslim, Kasame, 9. Konuyla ilgili diğer rivayetler için bkz. Buhari, Hudud, 15, 16, 17, 18, Ebu Davud, Hudud, 3, Tirmizi, Taharet, 55, Nesai, Sünen, Tahrimu'd-Dem, 7, 8, 9.

gibi, bazı rivayetlerde sadece olay anlatılmış, bu olayın söz konusu ayetin iniş sebebi olup olmamasından bahsedilmemiştir. Konuyla ilgili diğer bir kısım rivayetlerde Rasulullah (s.a.v)'in cezayı tatbikinden sonra ilgili ayetin indiğinden söz edilirken, bir kısmında ise, anılan olayın olduğu ve ayetin de bu olay üzerine indiği geçmektedir⁷⁴.

Müşriklerin sebep-i nüzul olarak gösterildiği rivayette, cezanın uygulanışıyla ilgili bir kayıt mevcut değildir⁷⁵. Ehl-i Kitaptan bir topluluğun Rasulullah (s.a.v) ile aralarındaki anlaşmayı bozmalarının ve yeryüzünde fesat çıkarmalarının sebebi nüzul olarak gösterildiği rivayette geçmişe yönelik bir cezalandırmanın olduğu görülmektedir. Bu rivayette göre, Rasulullah (s.a.v) ile Ehl-i Kitaptan bir topluluk arasında bir antlaşma vardı. Onlar, antlaşmayı bozup yeryüzünde bozgunculuk yaptılar. Allah bu ayetle Rasulünü, onları öldürmek, el ve ayaklarını çapraz olarak kesmek suretiyle cezalandırmada serbest bırakmıştır⁷⁶.

Udeh önce, konuyla ilgili rivayetlerin hepsinin de doğru olma ihtimalini göz önüne alarak farklı değerlendirmeler yaptıktan sonra, alimlerin büyük bir çoğunluğunun ayetin iniş sebebinin Ureynelilerin cezalandırılmaları olduğunu tercih etmelerinden hareketle ayetin geçmişe şumulü vardır, demektedir. O, gerekçe olarak şunları söylemektedir: Şüphesiz amme menfaati, hükmün geçmişe şumulünü gerektirmiştir. Ureyneliler olayı gayet dehşet vericidir. Bunlar böyle caydırı, korkutucu cezaya maruz kalmasalardı müslümanlara ve yeni sosyal düzene karşı ayaklanma cesaretleri artıp, yol kesme fiiline cesaret ederek emniyet ve asayiş tehdit edebilecekti. Bunun için sözü edilen suça mutlaka caydırıcı bir ceza verilmesi lazımdı. Fakat vazgeçirici ceza da nassın geçmişe teşmilini gerektirmektedir. Böylece genel güvenliği temin ve toplum düzeni ve asayişini korumak için söylentilere son vermek, bozgunculuk ve fitnenin sona erip heyecanların sükûn bulması amacı ile zina iftirası hükmünün geçmişe teşmil edildiği gibi, bu hüküm de geçmişe teşmil edilmiştir. Görülüyor ki, cezai hükümlerin geçmişe etkili kılınmasında ilk ve son amaç, toplumun güvenliğini

⁷⁴ Buhari, Hudud, 15, 16, 17, 18, Müslim, Kasame, 9, Ebu Davud, Hudud, 3, Tirmizi, Taharet, 55, Nesai, Sünen, Tahrimu'd-Dem, 7, 8, 9, İbn Mace, Hudud, 20.

⁷⁵ Ebu Davud, Hudud, 3. Ayrıca bkz. Taberi, IV, 280.

⁷⁶ Taberi, IV, 280, Kurtubi, VI, 98.

korumak, nizam ve asayişini temindir⁷⁷.

Taberi, ayetin nüzul sebebi olarak Ureyneliler hadisesini göstermekle beraber, ayetin Rasulullah (s.a.v)'in onları cezalandırmasından sonra indiğini tercih etmektedir. O söz konusu tercihe iki sebep göstermektedir. Birinci sebep, sure ayetlerinin dizilişi ve konu bütünlüğüdür. İkinci sebep ise, sebep-i nüzul olarak gösterilen hadislerin bu konuda birbirini desteklemeleridir⁷⁸.

Ebu Zehra hırabe ayetlerinin geçmişe uygulanıp uygulanmadığı meselesini ele alırken, sadece Ureyneliler olayından hareket etmektedir. Ona göre ilgili rivayetler senet bakımından sahih olmakla beraber, metin bakımından tenkit edilebilecek noktaları vardır. Hadislerde geçen göz çıkartma ve susuz bir şekilde ölüme terk etme, İslam'ın öldürmeyi güzel bir şekilde yapmayı emreden ve müsleyi⁷⁹ yasaklayan naslarıyla bağdaşmaz. Bu durumda hırabe ayetleri, yeni bir suç ihdas eden ve failin durumun ağırlaştırılan ceza kuralı geçmişe yürürlü değildir, ilkesinin bir istisnasını teşkil etmez⁸⁰.

Kanaatimizce hırabe ayetleri Peygamber (s.a.v)'in Ureynelileri cezalandırmasından sonra inmiştir. Üzerinde durduğumuz ceza kuralının, geçmişe yürürlü olmadığı noktasında Ebu Zehra ile aynı kanaatte olmamıza rağmen onun tenkitlerini paylaşmadığımızı belirtelim. İslam Hukukunun kaynağını oluşturan naslar farklı zamanlarda ortaya çıkmışlardır. Bunlardan bir kısmı önceki uygulamaları neshetmişlerdir. "...Bu gün sizin için dininizi kemale erdirdim..."⁸¹ ayetinden de anlaşılacağı gibi, dinin son şekle gelmesi bir süreç içinde olmuştur. Nasların son şeklinden hareketle daha önceki dönemlerdeki bir takım uygulamaları inkâr etmek doğru olmasa gerektir.

Daha önce de geçtiği üzere, Ureyneliler olayının sebep-i nüzul olarak gösterildiği rivayetlerden geçmişe yönelik bir cezalandırma olduğu düşüncesini verecek olanı, olayın olduğu ve ayetinde bu olay

⁷⁷ Udeh, I, 267-268.

⁷⁸ Taberi, IV, 284.

⁷⁹ Müsle, kulak ve burun gibi uzuvları keserek ceza vermek manasına gelmektedir (İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, ts., XI, 615).

⁸⁰ Ebu Zehra, *Cerime*, s. 289.

⁸¹ Maide 5 / 3.

üzerine indiği şeklinde olanıdır. Ancak, bu rivayetlerde olayın nüzul sebebi olması açık olmasına rağmen, söz konusu olaya hırsabe ayetlerinin tatbik edilip edilmediği çok açık değildir. Delalet bakımından bunlardan daha açık olan, söz konusu ayetlerin cezalandırmadan sonra indiği ve bu ayetlerin Ureynelilere uygulanan müslu cezasını ve su vermeyi yasakladığıdır. Ureynelilerle ilgili rivayetlerin hemen tamamında Peygamber (s.a.v)’in onların gözlerini oyduğu geçmesine rağmen, ayette böyle bir cezaya yer verilmemesi de, ayetin önceki bir uygulamayı kaldırdığı, bu konuyla ilgili özel bir hüküm getirdiği görüşünü desteklemektedir.

Rasulullah (s.a.v)’in Ureynelileri hırsabe ayetlerinin inmesinden önce cezalandırmasının kabulü halinde onların neye göre cezalandırıldığı problemi karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda, Allah Rasulünün onları kısasen cezalandırdığı rivayeti mevcuttur. Söz konusu rivayete göre, onlar çobanların gözlerini çıkarmışlar, kısasen Rasulullah (s.a.v) de onların gözlerini oyduđurmuştu⁸². Diğer bir görüşe göre Rasulullah (s.a.v) onları, “Kötülüğün cezası, onun misli bir kötülüktür...”⁸³, “.....kim sizin üzerinize saldırırsa, size saldırdığının misli onun üzerine saldırınız...”⁸⁴, mealindeki ayetlere göre cezalandırmıştır⁸⁵. Fakat, Ureynelilerle ilgili rivayetlerde, onların çobanların el ve ayaklarını kestikleri, ölürlerken susuz bıraktıkları gibi çeşitli suçlar geçmemekle beraber, kendileri böyle cezalandırılmıştır ki, bu durum söz konusu naslara ve kıyasa aykırı bir durumdur. Belirttiğimiz nedenlerden dolayı, Rasulullah (s.a.v)’in Ureynelileri neye göre cezalandırdığı hakkında net bir şey söylemenin yanlış olacağı kanaatindeyiz.

e. Kazf

Geçmişe yürürlük konusuyla ilgili son olarak hadd-i kazf üzerinde duracağız. Hırsabe ayetlerinde olduğu gibi, hadd-i kazfın da, yeni suç ihdas eden veya failin durumunu ağırlaştırıran ceza hukuku kurallarının geçmişe yürürlü olmaması gerektiğini ifade eden prensibin bir istisnası olup olmadığı tartışmalıdır.

⁸² Tirmizi, Taharet, 55.

⁸³ Şura 42 / 40.

⁸⁴ Bakara 2 / 194.

⁸⁵ Udeh, I, 268, Avva, s. 66

Nur süresinin şu ayetleriyle kazf suçu ve cezası tesbit olunmuştur: “Namuslu kadınlara (zina suçu) atıp da sonra (bu suçlamalarını ispat) için dört şahit getirmeyenlere seksen celde vurun ve onların şahitliğini ebediyen kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir”⁸⁶.

Udeh, her hangi bir kaynak vermeksizin ve sözü edilen fikirlerin kime ait olduğunu da belirtmeksizin konuyu geçmişe yürürlük açısından şu şekilde değerlendirmektedir: Hadd-i kazfda İslam Hukukçuları arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bazılarına göre bu hüküm, ifk hadisesinden önce inmiştir. İfk olayı meydana gelince ve Allah (c.c), Hz. Aişe (r.a)’yı o olaydan beraat ettirince hadd-i kazf ile ilgili hüküm zina iftirasında bulunanlara tatbik edildi. Onlar, nassın tespit etmiş olduğu ceza ile cezalandırıldılar. Bu görüş doğruysa, zina iftirası hükmünün maziye tesiri yoktur. Çünkü hükmün inişinden önceki hiçbir olaya uygulandığı bilinmemektedir.⁸⁷

Bazı ilim adamlarına göre de hüküm ifk hadisesi münasebetiyle inmiştir. Bu görüş doğruysa, kazf ile ilgili nassın geçmişe yürürlüğü söz konusudur. Çünkü, üzerinde hiç ihtilaf bulunmayan ve bilinen husus, Peygamber (s.a.v)’in iftira edenlere had cezasını uygulamış olmasıdır. Böylece Rasulullah (s.a.v), hükmü inişinden önceki olaylara uygulamış gibi olmaktadır. Bizce de tercihe değer görüş budur.⁸⁸

Muhammed Selim Avva’ya göre, kazf suçunu ve cezasını tespit eden nassın geçmişe yürürlüğünün var olduğunu savunanların dayanak noktası, ayetlerin sıralanış düzeni olabilir⁸⁹. Süre içerisinde öncelikle zina ve kazf suç ve cezalarını tespit eden ayetler, sonra lian hükümlerini beyan edenler, daha sonra da ifk hadisesini anlatanlar sırasıyla yer almıştır⁹⁰. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ifk hadisesiyle ilgili hadis kitaplarında geçen rivayetlerden net bir şekilde kazf ile ilgili nassın sözü edilen olay üzerine indiğini çıkarmak mümkün değildir.

Hz. Aişe (r.a)’dan yapılan bir rivayette o, şöyle demektedir: “Özrüm (le ilgili nas, yani suçsuz olduğuma dair ayetler) nazil olunca, Rasu-

⁸⁶ Nur 24 / 4.

⁸⁷ Udeh, I, 266.

⁸⁸ Udeh, I, 266.

⁸⁹ Avva, s. 62.

⁹⁰ Nur 24 / 2-20.

lullah (s.a.v) minbere çıktı, bundan (hakkında Kur'an ayeti indiğinden) bahsetti. Okudu –Hz. Aişe (r.a), Kur'an'ı kastediyor- Minberden inince emretti, iki erkek, bir kadına had vuruldu”⁹¹. Başka bir rivayette had cezasının uygulandığı erkeğin, Hassan b. Sabit ve Mistah b. Üsase; kadının ise, Hamne b. Caşş olduğu geçmektedir⁹². Buhari, Kitabı'l-İtisamda, şura konusunu ele alırken Rasulullah (s.a.v)'in, Hz. Aişe (r.a)'ya zina iftirasında bulunanlara had uygulamasına şu şekilde yer vermektedir: “Nebi (s.a.v), Hz. Ali ve Üsame ile ehl-i ifkin, Hz. Aişe (r.a)'ya isnat ettikleri şey hususunda istişare etti, onları dinledi. Kur'an inince de iftira edenlere had uyguladı. Onların nizaya düşmelerine aldırmadı. Allah'ın kendisine indirdiği ile hükmetti”⁹³. Dikkat edilirse mezkûr rivayetlerde, haddi kazfla ilgili ayetin ifk hadisesi üzerine indiğine dair bir bilgi yoktur.

Yukarıdakilerin dışında Hz. Aişe (r.a)'ya dayandırılan ifk hadisesiyle ilgili hemen bütün rivayetlerde, “O yalan haberi getirip (ortaya atanlar), içinizden bir topluluktur... ”⁹⁴ ayetiyle başlayan on ayetin kendisiyle ilgili olarak indiği belirtilmekte ve hadd-i kazfla ilgili bir bilgiye yer verilmemektedir⁹⁵. Kurtubi'de mezkûr ayetin tefsirinde “bu ayetin sebab-i nüzulü imamların rivayet ettiği Hz. Aişe (r.a)'nın kıssası hakkındaki uzun ifk hadisidir (orada anlatılan olaydır). O, meşhur bir haberdir. İştiharı anlatmaya gerek bırakmıyor” demektedir⁹⁶. Sözü edilen rivayetlerden anlaşıldığına göre nüzul itibarıyla hadd-i kazf, Hz. Aişe'nin beraatını ifade eden ayetlerden ayrıdır. Bu durum böylece sabit olduktan sonra, nas ile sabit olan “önceden uyarı ve açıklama olmaksızın cezalandırma yoktur”, prensibini söz konusu olaya uygulamak gerekecektir. Mezkûr prensibin gereği ise, Rasulullah (s.a.v)'in Hz. Aişe (r.a)'ya zina iftirasında bulunanları, Kur'an'ın zina iftirasını suç sayıp karşılığında ceza takdir etmesinden sonra onların bu fiili işlemlerinden dolayı cezalandırmış olmasıdır⁹⁷.

⁹¹ Ebu Davud, Hudud, 34, Tirmizi, Tefsir, Nur, 24, İbn Mace, Hudud, 12.

⁹² Ebu Davud, Hudud, 34.

⁹³ Buhari, İtisam, 28.

⁹⁴ Nur 24 / 11.

⁹⁵ Buhari, Tefsir, Yusuf, 3, Nur, 6, Şehadat, 15, Tevhid, 35, Müslim, Tevbe, 56, Ahmed b. Hanbel, VI, 194-197.

⁹⁶ Kurtubi, XII, 131.

⁹⁷ Avva, s. 62.

Kazfla ilgili nassın ifk hadisesi üzerine indiğini tercih eden ve bundan dolayı da nassın geçmişe yürürlük konusunda bir istisna teşkil ettiğini söyleyen Udeh, gerekçe olarak sözü edilen olayın meydana getirdiği olumsuz neticeleri göstermektedir. Ona göre, Müslümanları bir birine düşüren, aralarında karışıklık ve bozgunculuk çıkaran, Allah'ın hakkında ayet gönderdiği bu olay, toplumun güven ve düzenine zararlı önemli bir olaydır; Nasların maziye teşmiline en uygun düşen bir mevzudur. Çünkü buna benzer olaylarda ceza heyecanları dindirir, suçun bıraktığı izleri yok eder⁹⁸.

Udeh'in bahsettiği gibi sözü edilen olay, Medine'de bir kaos kaynağı oluşturmuştu. Bu vaziyet, bir ay kadar sürdü. Rasulullah (s.a.v) üzüntülü idi. Ancak burada akla daha uygun olanın böyle bir durumda öncelikle hadd-i kazfla ilgili ayetlerin değil de, Hz. Aişe'nin suçsuz olduğunu gösteren Kur'an ayetlerinin olduğunu söylemek de mümkündür⁹⁹. Zira o anda, Rasulullah (s.a.v)'i ve Hz. Aişe'yi hatta İslam toplumunu rahatlatacak olan suçluların cezalandırılmasından ziyade böyle bir suçun işlenmediğinin ortaya konulmasıdır. Gerçekten, ifk hadisesiyle ilgili olarak Hz. Aişe (r.a)'ya dayandırılan rivayetlerde hep söz konusu iftiranın Rasulullah (s.a.v)'de, kendisinde, ailesinde ve İslam toplumunda meydana getirdiği sıkıntı ve üzüntü vurgulanmıştır. Yine Hz. Aişe'nin üzerinde önemle durduğu bir husus, kendisi hakkında Kur'an ayeti inmiş olması ve bunların da Nur süresinin on birinci ayetiyle başlayanlar olmasıdır. Böyle bir durumda hadd-i kazfla ilgili nas, ifk hadisesi münasebetiyle inmiş olsaydı, büyük bir ihtimalle Hz. Aişe (r.a)'ya dayandırılan rivayetlerde bunu görmek mümkün olacaktı.

Diğer taraftan anılan olayda zina iftirasında bulunanların "Ona dört şahit getirmeleri gerekmez miydi?..."¹⁰⁰ denilerek tenkit edilmesi de, olaydan önce hadd-i kazfla ilgili hükmün tespit edilmiş olduğuna işaret etmektedir. Hadd-i kazfla ilgili ayet, ifk olayıyla ilgili ayetlerle beraber inmiş olsaydı, böyle bir hatırlatmanın anlamı olmazdı¹⁰¹.

Muhammed Selim Avva'nın sebab-i nüzülü, sebab-i vürudu da içi-

⁹⁸ Udeh, I, 268.

⁹⁹ Avva, s. 62.

¹⁰⁰ Nur 24 / 13.

¹⁰¹ Avva, s. 62-63.

ne alacak şekilde geçmişe yürürlük açısından farklı bir konuma oturttuğunu görüyoruz. Avva şöyle demektedir:

“Sebeb-i nüzulle geçmişe yürürlüğü bir tutmamak gerekir. Çünkü İslam’ın ahkâmı olaylarla iç içe inmiştir. Ancak, Maide süresinin “...Bu gün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam’a razı oldum...”¹⁰² ayetinin inmesiyle tamamlanmıştır. Nebi (s.a.v) zamanında hadise meydana gelir, hükmü beklenirdi. Hükmü ilgili Kur’an nassı nazil olur veya emri nebevi varid olur, o hadiseye uygulanırdı. Hükmün söz konusu hadiseye tatbiki sebeb-i nüzuldur. Buna kanunun geçmişe yürürlü olması denilemez. Şayet hüküm, hükmün inmesine sebep olan olaydan öncekilere tatbik edilmiş olsaydı kanunun geçmişe yürürlü olması söz konusu olurdu ki, böyle bir şey de asla olmamıştır”¹⁰³.

f. Taziri Gerektiren Suçlar

Taziri gerektiren suçları iki grupta değerlendirmek mümkündür. Bunlardan birincisi, suç olduğu Kur’an veya Sünnet’te ismen belirtilmiş olanlardır. İkincisi ise sözü edilen kaynaklarda ismen belirtilmemekle beraber dayandıkları delil soyut birer ilke niteliğinde olup icthadla yorumlanarak belirlenenlerdir. Ancak her iki çeşidin ortak özelliği hangi suç karşılığında hangi cezanın verileceği yönündeki bir belirlemenin Kur’an veya Sünnet tarafında bağlayıcı bir şekilde yapılmamış olmasıdır¹⁰⁴.

Taziri gerektiren suçlarda özellikle geçmişe yürürlükle ilgili “Kur’an ve Sünnette’ki Yeri” başlığı altındaki değerlendirmelerin genel olarak tazir açısından daha da belirleyici olduğu kanaatindeyiz. Bununla birlikte burada bu iki kaynakta özel hüküm olma niteliğinde olanlardan örnekler verilmeye çalışılacaktır.

Nitekim faizin yasaklanmasıyla ilgili ayetlerde nassın zaman itibarıyla yürürlüğü konusunu daha ayrıntılı şekilde görmekteyiz: “.....Allah alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Kime Rabb’inden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak faizden) vazgeçerse, geçmişte olan

¹⁰² Maide 5 / 3.

¹⁰³ Avva, s. 63.

¹⁰⁴ Benzer bir değerlendirme için bkz. Türcan, Talip-Yerlikaya Ünal, “Ceza Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, s. 514.

kendisindir ve işi Allah'a kalmıştır (Allah onu affeder). Kim tekrar (faize) dönerse onlar ateş halkıdır, orada ebedi kalacaklardır”¹⁰⁵, “Ey inananlar, Allah'tan korkun, eğer inanıyorsanız faizden (henüz alınmayıp) geri kalan kısmı bırakın (almayın)”¹⁰⁶, “Eğer böyle yapmazsanız, o takdirde Allah ve Rasulüyle savaşa girdiğinizi bilin. Tövbe ederseniz ana sermayeniz sizindir. Ne haksızlık edersiniz, ne de haksızlığa uğratılırsınız”¹⁰⁷.

Bu yasaklayıştan sonra faiz bir taraftan suç, diğer taraftan da medeni bir hareket olmuş; yasaklayıcı hükümler, biri cezai diğeri medeni iki ayrı hüküm getirmiştir. Cezai hüküm yasaklayıştan önceki faiz faaliyetlerinin cezalandırılmayacağını, cezanın sadece yasaklayıştan sonra işlenen fiillere verileceğini gerektirmektedir. Medeni hükmün gereği ise, bu muamelede borç verenin sadece sermayesini geri alabileceğidir. Şu halde cezai hükmün geçmişe etkisi olmadığı halde, medeni hükmün faiz akdinin yapıldığı ana kadar dönen geçmişe yönelik etkisi bulunmaktadır¹⁰⁸.

Mezkür naslardan Bakara süresi 275. ayet, bir taraftan, nasların zaman itibarıyla yürürlüğüyle ilgili olarak, ceza kuralının geçmişe yürürlü olmadığını ifade ederken diğer taraftan “Kime Rabb’inden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak faizden) vazgeçerse..” denilerek, suçla ilgili hukuk kuralının yürürlüğe girmesini yükümlüye ulaşması şartına bağlamıştır. Aslında bu sadece kanunilik ilkesini değil ilkenin ne şekilde tatbikini de içermesi açısından oldukça önemlidir. Ayetten şöyle bir sonuca gitmek de mümkündür: Failin aleyhine olan ceza kuralı hükmün konulmasını müteakib neşir ve ilan edildikten sonra yürürlüğe girer.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)’in tatbikatı da bu doğrultuda olmuştur. Faizle ilgili hükümleri ifade eden ayetler Mekke’nin fethi sıralarında nazil olmasına rağmen, Mekke’de tatbikata konulması Veda Haccındaki hutbesinden sonra olmuştur¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Bakara 2 / 275.

¹⁰⁶ Bakara 2 / 278.

¹⁰⁷ Bakara 2 / 279.

¹⁰⁸ Udeh, I, 264-265.

¹⁰⁹ Yazır, II, 973.

Faiz ve kan davası yasaklarının yürürlüğe konulmasına yer veren Veda Hutbesi kanunilik ilkesi açısından da oldukça önemlidir. Nebi (s.a.v) bir takım temel hakların yanında emir ve yasak ihtiva eden konuşmasında zaman zaman “tebliğ ettim mi ?” şeklinde orada kendisini dinleyenlere soru yöneltmiş onların olumlu cevapları akabinde “Allah’ım şahit ol” demiştir¹¹⁰. Bu hutbede de görüldüğü üzere Rasulullah (s.a.v) değişik vesilelerle nelerin suç olduğunu insanlara duyuruyor, hatta bunu kendisi için bir görev telakki ediyordu.

Geçmişe yürürlükle ilgili faiz yasağını ifade eden ayetlerin dışında da örnekler bulunmaktadır. Mesela, Allah (c.c), şu ayet-i kerimeyle babaların hanımlarıyla evlenmeyi suç saymış fakat hükmü maziye teşmil etmemiştir: “Mazide olan olmuş, geçen geçmiştir. (Artık hemen şu andan itibaren) Babalarınızın nikahlanmış olduğu kadınlarla evlenmeyin. Şüphe yok ki o bir hayasızlıktı. Allah'ın en büyük hışmına bir sebebi. O ne fena bir adetti”¹¹¹.

Yine Allah (c.c), iki kız kardeşi bir nikah altında bulundurmaya haram kılmış, fakat cezai sorumluluk açısından hükmün geçmişe yürürlü olmadığını¹¹² şu şekilde belirtmiştir: “.....İki kız kardeşi (nikahınız altında) birleştirmeniz de haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar hariç. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir”¹¹³. Bu ayet nazil olunca Rasulullah (s.a.v), iki kız kardeşle aynı anda evli bulunanlara, bunlardan birisini tercih edip diğerinden ayrılmalarını emretmiştir¹¹⁴. Böylece nassın medeni hukuk bakımından geçmişe tesiri olmuş. Fakat, ceza hukuku bakımından geçmişe yürürlüğü olmadığından kimse cezalandırılmamıştır¹¹⁵.

Tazir anlayışının gereği olarak belirli bir suç karşılığında bağlayıcı olmamakla beraber Hz. Peygamber (s.a.v)’in bir çok müeyyide

¹¹⁰ Veda Hutbesi için bkz. Buhari, Hac, 132, Meğazi, 77, Fiten, 8, Müslim, Hac, 194, İman, 120 Tirmizi, Fiten, 2.

¹¹¹ Nisa 4 / 22.

¹¹² Ebussuud, II, 162.

¹¹³ Nisa 4 / 23.

¹¹⁴ Tirmizi, Nikah, 33.

¹¹⁵ Udeh, I, 263. Ayrıca bkz. Sabri, s. 548, dipnot, 1.

tatbikatına raslamaktayız¹¹⁶. Fakat burada bilinmesi gereken en önemli husus, tazir grubunda yer alan müeyyide türlerinin hepsinin cezai müeyyide olmadığıdır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in uygulamalarında da müeyyide olmakla beraber, cezai müeyyide olmayan birçok yaptırıma raslamak mümkündür¹¹⁷. Bununla beraber aşağıda vereceğimiz misaller bir fiilin suç olmasının ve suç kabul edilen fiil işlendiğinde ne gibi cezaların verileceğinin önceden bildirilmesi hususunda örnek teşkil edecek özelliktedirler.

Bir fiilin suç olduğunun önceden bildirilmesi ve işlenmesi durumunda cezasının ne olacağını gösteren örnek uygulamalardan birisi Hz. Peygamber (s.a.v)'in Taiflilerle yaptığı antlaşma metninde yer alan şu ifadelerdir: “..Vâc vadisinin ne dikenli ağaçları ne de fundalıkları kesilip çıkarılacaktır. Av hayvanları öldürülmeyecektir. Böyle bir fiil işleyip de yakalanan kimseler, kamçı cezasına çarptırılacak ve üzerlerinden elbiseleri alınacaktır. Kim ki bu fiilinde ısrar edip tekrarlarsa, yakalanıp Rasulullah Muhammed'in huzuruna getirilecektir. Bu Allah'ın Elçisi Muhammed'in emridir. Kimse Muhammed (s.a.v) emrettiği şeyi çiğneyerek kendine zulmetmesin”¹¹⁸.

Görüldüğü üzere suç ve cezanın resmen bu şekilde belirtilmiş olması kanunilik ilkesinin taziri gerektiren suç ve cezalarda uygulanmasının en açık örneklerinden bir tanesidir.

Kanunilik ilkesinin gereği olarak suç ve cezanı önceden bilirmesine yönelik bir örnek de Rasulullah (s.a.v)'in kadınlara benzemenin bir suç olduğuna dair hukuk normunu vazederken söylediği şu söz şu sözdür: “Eğer bu yasaklama hükmünü sana daha önce iletmiş olsaydım, sana hakkettiğin cezayı verirdim. Yanımdan kalk, Allah'a tövbe et. Ancak sana bu söylenenden sonra (anılan) suç işlersen, seni fena şekilde döver, ibret olsun diye başını tıraş ettirir, aile fertlerinden ayırıp sürgün eder ve (bu durumunu vesile ederek

¹¹⁶ Rasulullah (s.a.v)'in müeyyide uygulamaları için bkz. Dilek Mehmed, *Sünnette Ceza Anlayışı*, Basılmamış doktora tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Urfa, 2000.

¹¹⁷ Söylenenleri Hz. Peygamber (s.a.v)'in uygulamış olduğu hapis müeyyidesi açısından krş. Bardakoğlu, Ali, “Hapis”, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI, 55.

¹¹⁸ Hamidullah, Muhammed, *el-Vesaiku's-Siyasiyye*, Beyrut, 1985, s. 287.

kazandıklarını da) Medine gençlerine helal kılarım”¹¹⁹.

Bu son rivayet de aslında geçmişe yürürlük yasağı ile ilgili Kur'an-ı Kerim'deki genel ve özel nasları destekler mahiyettedir. Sözü edilen, Hz. Peygamber (s.a.v)'in “Eğer bu yasaklama hükmünü sana daha önce iletmiş olsaydım” ifadesidir. Burada Rasulullah (s.a.v) ceza vermeyi daha önceden o fiilin suç olarak bildirilmesi şartına bağlamıştır.

Hz. Ömer'e isnad edilen bir hadise de, suç teşkil eden bir fiilin önceden bildirilmesi gerektiğini göstermektedir. Rivayet edilen olay şöyle cereyan etmiştir:

Hz. Ömer, erkeklerin kadınlarla beraber Kabe'yi tavaf etmelerini yasaklar. Fakat bir erkeğin kadınlarla beraber, (tavaf arasında) namaz kıldığını görür. Kırbaçla ona vurur. Bunun üzerine adam Hz. Ömer'e, “Eğer ben iyi bir şey yaptıysam, sen bana vurmakla zulmettin; eğer kötü bir şey yaptıysam neden bana öğretmedin” dedi. Hz. Ömer ona, sen benim bu husustaki yasaklamamı işitmedin mi? dedi. Adam, hayır sana ait böyle bir yasaklama işitmedim, dedi. Hz. Ömer kırbaçı ona attı ve kısas uygula dedi. Adam, hayır, bu gün kısas uygulamam dedi. Hz. Ömer, öyleyse beni affet, dedi. Adam, hayır seni affetmiyorum, dedi. Birlerinden ayrıldılar. Ertesi gün karşılaştıklarında Hz. Ömer'in rengi değişti. Adam Hz. Ömer'e, sanki benden kaynaklanan çabuk bir değişme sende görüyorum, dedi. Hz. Ömer, evet diye cevap verdi. Bunun üzerine adam, Allah şahit olsun, seni affettim, dedi¹²⁰.

Sonuç

Günümüz ceza hukukunda kanunların zaman itibarıyla uygulanmasıyla ilgili olarak hemen uygulanmaları, geçmişe yürümesi ve ileriye yürümesi şeklinde üç ilkedен söz edilmektedir. Bununla beraber ceza kanunlarının geçmişe yürürlü olmamaları, suçta kanunilik prensibinin tabii bir gereği, tamamlayıcı bir prensibi sayılmaktadır. Aynı zamanda yeni bir suç ihdas eden ve failin durumunu ağırlaştırılan ceza kanunlarının geçmişe yürürlü olarak uygulanmamaları bugün artık bir müşterek

¹¹⁹ İbn Mace, Hudud, 38.

¹²⁰ Maverdi, Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Akamu's-Sultaniye ve'l-Vilayati'd-Diniyye*, Beyrut, 1990, s. 402.

hukuk prensibi halini aldığı gibi Evrensel İnsan Hakları Bildirisinin de bir kuralı olmuştur. Türk ceza kanunu da ilgili ilkeyi hem cezalar hem de güvenlik tedbirleri açısından benimsemiştir.

Ayetlerin kapsamı hususunda özellikle kelimeler arasında tartışmalar bulunsun da Kur'an-ı Kerim'deki farklı ayet-i kerimelerden anlaşıldığına göre Allah (c.c), kendi ayetlerini okuyan, yani mükelleflerden yapılmasını istediği ve istemediği fiilleri açıklayan elçiler göndermedikçe cezalandırmada bulunmayacaktır. Yine Kur'an-ı Kerim'de resuller gelmeden önceki zamanda cezalandırmanın olmamasının hikmeti olarak ise, cezaya çarptırılmadan önce ilgili hükümleri bilmek hususunda insanlardan gelecek itiraz olduğu anlaşılmaktadır. Hadis-i şerifte de ilgili itiraza Allah (c.c) tarafından önem atfedildiği vurgulanmıştır. Allah Resulü'nün (s.a.v) uygulamalarında da bir fiili cezalandırmadan önce onun suç olduğunu ve nasıl ceza vereceğini bildirdiğini gösteren örnek bulmak mümkündür.

Fıkıh usulü açısından ise konu, İslam hukukunun tali delillerinden istishabla irtibatlandırılabilir. İstishab deliline göre, bir kimsenin suçlu sayılabilmesi ve işlemiş olduğu fiile suç denilebilmesi için o fiilin suç olduğunu gösteren bir hükmün varlığı şart koşulmaktadır. Aksi durumda kişinin fiili suç olarak nitelendirilemez ve kişi suçlu sayılmaz. Mantıken buradan çıkan sonuca göre, bir fiili suç sayan hükümden önceki zamanda söz konusu hükmün belirlediği bir suç yoktur. Öyleyse o zaman biriminde o fiil suç olmadığına göre, o fiili işleyenler de suçlu değildir ve onlara bir ceza verilemez. Böylece buradan, geçmişe yönelik bir cezalandırmanın olmaması sonucuna varmak mümkündür. Vahyin geldiği döneme örnek olması açısından bakıldığında, hadis kaynaklarında şarabın haram kılınmasıyla ilgili ayet indirilmesinde bunun insanlara duyurulduğunu görüyoruz. Bu fiilin yasaklanmasından önceki zamanla ilgili olarak sorulan soruya Allah (c.c) özel bir ayet indirerek cevap vermiş, haram kılınmadan önceki zamanda o fiilin suç olmadığını belirtmiştir.

Zihar, zihar kefaretiyle ilgili ayet inmeden önce eşlerin bir birinden ebediyen ayrılmasını öngören bir yaptırım içermekteydi. Zihar için keffaret hükmünü getiren ayet Evs b. Samit'in hanımına ziharda bulunması üzerine gelmiş ve bu olaya uygulanmıştır. Fakat buradaki

uygulama failin lehine olan hukuk kuralının geçmişe uygulanması nev'indedir. Zira keffaretle ilgili hükümler kişinin hanımının kendisine ebediyen haram olması hükmünden daha hafiftir.

Zihar da olduğu gibi lianla ilgili olayda da ceza hukuku kuralı, kendisini tespit eden ayetlerin inmesinden önceki olaya tatbik edilmiştir. Ancak, anılan geçmişe yürürlük de, failin lehine olan ceza kuralının geçmişe yürümesi şeklinde olmuştur. Zira, lianlaşmayı gerektiren nas olmasaydı, zina isnadında bulunma suçundan dolayı kocanın çarptırılacağı ceza seksen sopa olacaktı. Lianlaşma ayetlerinin inmesi ile koca, sırtına seksen sopa had cezası uygulanmasından kurtulmuştur ve kazf suçu kapsamında, ayette ifade edilen şartlarla hariç tutulan koca için, daha hafif olan lianlaşma müeyyidesi getirilmiştir.

Hırabe ayeti olarak isimlendirilen ve ölüm, asmak, ellerin ve ayakların çapraz olarak kesilmesi, sürgün şeklindeki cezaları içeren ayetin hangi olay üzerine indiği konusunda ve uygulanmasıyla ilgili olarak kaynaklarda bir birinden farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu sebeple net bir şekilde hırabe ayetinde belirtilen cezaların zaman itibarıyla nasıl uygulandığını tespit etmek oldukça zor görülmektedir. Hırabe ayetlerinde olduğu gibi, hadd-i kazfın da, yeni suç ihdas eden veya failin durumunu ağırlaştırıcı ceza hukuku kurallarının geçmişe yürürlü olmaması gerektiğini ifade eden prensibin bir istisnası olup olmadığı tartışmalıdır.

Buraya kadar özel hükümlerle ilgili olarak verilen örneklerdeki suç ve cezalarda, failin aleyhine olan ceza kuralının geçmişe yürürlü olmamasına ve lehine olanın ise geçmişe yürürlü olmasına dair misallerin yanında ayetin inmesine sebep olan olaya uygulanıp uygulanmadığı tartışmalı olan suç ve cezalar bulunmaktadır. Bununla beraber sebep-i nüzülün öncesinde olan olaylara da failin aleyhine olan bir ceza kuralının uygulandığına dair her hangi bir uygulama tespit edilebilmiş değildir. Geçmişe yönelik bir cezalandırmanın olmaması, fail açısından ağırlaştırıcı ceza kuralı geçmişe yürümezken, hafifletici olan geçmişe yürümesi ilkeleri tazir açısından da geçerlidir. Bahsedilen bu hususlar Kur'an'daki ilke niteliğinde naslara, Sünnet'teki özel uygulamalara ve fıkıh usulünde tali bir delil olarak kabul edilen istishaba dayandırılabilir.

Kendilerine tazir konusunda düzenleme yetkisi verilen yetkili organlar bu düzenlemeyi yaparken Kitap ve Sünnet'in söz konusu ceza siyasetine uymaları gerekir. Ayrıca failin durumunu ağırlaştırıcı ceza hukuku kuralının geçmişe yürürlü olmaması aklın ve mantığın da bir gereğidir. Daha önce suç olduğu bilinmeyen bir fiilin her zaman suç sayılıp geçmiş fiillerden dolayı cezalandırılma ihtimali, insanların ruh yapılarının bozulmasını, toplumda sürekli tereddüt ve gerginliğin bulunmasını netice verir. Toplum hayatının çok hassas dengelere dayandığı günümüzde, yapılacak yeni bir düzenlemenin failin aleyhine olarak geçmişe yürürlü olmasının yol açacağı tereddütler bir tarafa, geleceğe yönelik belirsizlikler bile ekonomik ve sosyal yapıyı çok olumsuz etkileyecektir. Failin durumunu ağırlaştırıcı cezayı geçmişe yürürlü kabul etmede bir takım faydalar düşünülse bile bunun ortaya çıkaracağı zararlar daha fazla olacaktır. Netice itibarıyla gelecek zararı gidermek elde edilecek faydadan önceliklidir.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul, 1992.
- Ali Haydar, *Dürerül-Hukkam Şerbu Mecelleti'l-Abkam*, trc. Fehmi el-Hüseyni, Beyrut, 1991.
- Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Ali b. Muhammed, *el-İbkam fi Usulil-Abkam*, Kahire, 1967.
- Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, İstanbul, 2010.
- Avva, Muhammed Selim, *Fi Usuli'n-Nizami'l-Cinaiyyi'l-İslami*, Kahire, 1983.
- Ayhan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, 1991.
- Baktır, Mustafa, *İslam Hukukunda Külli Kaideler*, (Basılmamış), Erzurum, 1997
- Bardakoğlu, Ali, "Eşkiya", *DİA*, İstanbul, 1995.
- Bardakoğlu, Ali, "Hapis", *DİA*, İstanbul, 1997.
- Bardakoğlu, Ali, "Hüsün ve Kubh Konusunda Aklın Rolü ve İmam Maturidi", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Kayseri, 1987.
- Behnesi, Ahmed Fethi, *Mevsuatü'l-Cinaiyyetü fi'l-Fıkıh'l-İslami*, Beyrut, ts.
- Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail , *el-Camiu's-Sabih*, İstanbul, 1992.
- Büyük Haydar Efendi, *Usulu Fıkıh Dersleri*, İstanbul, 1326.

- Çelebi, İlyas, “*Hüsün ve Kubub*”, DİA, İstanbul, 1999.
- Demir, Bayram, *İslam Ceza Hukukunda Kanunilik İlkesi* (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2001.
- Dilek Mehmed, *Sümmette Ceza Anlayışı*, Basılmamış doktora tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Urfa, 2000.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 1995.
- Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İstanbul, 1994
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistani, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- Ebu Zehra, Muhammed, *Usulu'l-Fıkıh*, Beyazıt-İstanbul, tsz.
- Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed, *İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kur'an'i'l-Kerim*, Beyrut, 1990.
- Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfa min İlmil'Usul*, Beyrut, 1326.
- Hamevi, Ahmed b. Muhammed, *Ğamzu Uyuni'l-Besair*, Beyrut, 1985.
- Hamidullah, Muhammed, *el-Vesaiku's-Siyasiyye*, Beyrut, 1985.
- Haseneyn, İzzet, *en-Nazariyyetü'l-Ammetü li'l-Cerimeti beyne's-Şeriatı ve'l-Kanun*, Riyad, 1984.
- Hazin, Ebu'l-Hasen Alauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Lübabu't-Te'vil fi Meanit-Tenzil*, İstanbul, 1984.
- İbn Kesir, İsmail, *Tefsiru Kur'ani'l-Azim*, İstanbul, 1992.
- İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *es-Sünen*, İstanbul, 1992.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, ts.
- İbn Nüceym, Zeynü'l - Abidin b. İbrahim, *el-Eşbâb ve'n-Nezair*, Beyrut, 1993.
- İbnu'l-Münir, Ahmed b. Muhammed, *el-İnsaf fi ma Tedammenebu'l-Keşşaf mine'l-İtizal*, (Keşşaf ile birlikte basılmış), b.y.y, 1983.
- İbnu'l-Hümmam, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvahid, *Fetbu'l-Kadir*, Beyrut, ts
- İci, Abdurrahman b. Ahmed, *el-Mevakıf fi İlmil-Kelam*, Beyrut, ts.
- İçel, Kayıhan -Donay, Süheyl, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, İstanbul, 1993.

- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 1991.
- Kurtubi, Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Cami li Ahkam'il-Kur'an*, Beyrut, 1993.
- Mahmud Esad, *Telbis-i Usul-i Fıkıh*, İzmir, 1313.
- Maverdi, Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Akamu's-Sultaniye ve'l-Vilayatü'd-Diniyye*, Beyrut, 1990.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Faramuz b. Ali er-Rumi, *Mir'atu'l- Usul fi Şerbi Mirkati'l- Vusul*, İstanbul, 1966.
- Müslim, Ebu' l-Huseyn Müslim b. Haccac, *el-Camiu's-Sahib*, İstanbul, 1992.
- Nisaburi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidi, *el-Vasit fi Tefsiri'l-Kur'an'il-Mecid*, Mekke, 1994.
- Pezdevi, Ebu' l-Hasan Ali b. Muhammed b. Hüseyin b. Abdulkerim Fahru' l-İslam Ebu' l-Usr, *Usulu Pezdevi*, Kahire, 1992.
- Razi, Fahrudin Muhammed b. Umer b. Huseyn, *el-Mabsul fi İlmü'l-Usul*, Beyrut, 1988.
- Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, Ankara, 1955.
- Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl, *Usulu's-Serahsi*, b.y.y, ts.
- Şaban, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İtminin Esasları (Usûlü'l Fıkıh)* tercüme: İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 2011.
- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camilu'l-Beyan an Tevili'l-Kur'an*, Beyrut, 1995.
- Taftazani, Mesud b. Ömer b. Abdillallah, *Şerbu'l-Makasid*, Tah: Abdurrahman Umeyre, Beyrut, ts.
- Toroslu, Nevzat, *Ceza Hukuku*, Ankara, 1994.
- Tosun, Öztekin, *Suç Hukuku El Kitabı*, İstanbul, 1982.
- Türcan, Talip-Yerlikaya Ünal, "Ceza Hukuku", *İslam Hukuku El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013.
- Udeh, Abdulkadir, *et-Teşriü'l-Cinaiyi'l-İslami*, Beyrut, 1993.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, b.y.y, 1979.
- Zemahşeri Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücubi't-Tevil*, b.y.y, 1983.
- Zeydan, Abdulkerim, *el-Veciz fi Usulu'l-Fıkıh*, Beyrut, 2012.